

**ОЦІНКА УМОВ ПРАЦІ ПРАЦІВНИКІВ ТРАНСПОРТНОЇ ГАЛУЗІ НА
ОСНОВІ ІНТЕГРАЛЬНОГО ПОКАЗНИКА**

Третьяков Олег Вальтерович
д.т.н., професор
Гармаш Богдан Костянтинович
к.т.н., доцент
Білецька Євгенія Сергіївна
здобувач
Український державний університет залізничного транспорту
кафедра охорони праці та навколишнього середовища
м. Харків, Україна

Вступ. Щорічна смертність у світі від «пов'язаних з роботою захворювань» становить 2,2 мільйона осіб: такі дані оголошує Всесвітній конгрес з охорони праці. Зокрема зазначається, що у 15 країнах Євросоюзу на їхню частку припадає 120 тисяч смертей, що в 20 разів перевищує кількість смертельних нещасних випадків на виробництві. [1]. Отже, поняття «пов'язані з роботою захворювання» ширше ніж поняття «професійні захворювання» і включає в себе усі захворювання, причиною яких є трудова діяльність. Глобальна оцінка нещасних випадків зі смертельними наслідками, проведена МОП показує, що в світі щорічно на виробництві гине понад 300 000 чоловік [2]. На даний час Україна взяла на себе зобов'язання щодо приведення національного законодавства у відповідність з законодавством ЄС, коли заявила про свій намір приєднатися до Європейського Союзу. Для інтеграції в світове співтовариство виникає потреба у розробці і реалізації основних положень для гармонізації принципів, методів і критеріїв оцінки ризику для здоров'я працівників у виробничих умовах для узгодження з міжнародними підходами [3].

Мета досліджень. Розробка методичного забезпечення для визначення рівня небезпеки працівників у робочій зоні із урахуванням сумісної дії

шкідливих факторів різних класів на основі інтегрального показнику – виробничого ризику.

Матеріали і методи. Закон Вебера-Фехнера може бути обраний як теоретична основа для формування нової концепції безпеки в організаційно-технічних системах [4]. Оцінки ризику у робочій зоні за умов впливу факторів середовища найчастіше відбуваються із припущенням, що рівень забруднення вже є відомим [5]. Мається на увазі, що $P = 1$: тобто, подія забруднення вже відбулась. Відповідно до закону Вебера-Фехнера, при забрудненні атмосферного повітря в загальному випадку, має місце існування деякої функціональної залежності між рівнем забруднення, відчуттям і ризиком:

$$r = 1/k \cdot \lg C/C_0, \quad (1)$$

де r – рівень ризику;

C – концентрація шкідливих речовин в повітрі, мг/м³;

k – коефіцієнт пропорційності;

C_0 – найменша концентрація, при якій відчувається дія.

Якщо взяти за основу нормативні показники, необхідність визначати які потрібно експериментально для кожної окремої речовини, в подальшому реально встановити дві закріплені точки залежності (1). А виконавши заміну $1/k$ на λ для спрощення перетворень, в результаті отримаємо:

$$\begin{cases} 1 \cdot 10^{-6} = \lambda \cdot \lg \text{ГДК}_{\text{сд}}/C_0 \\ 0,5 = \lambda \cdot \lg \text{ЛК}_{50}/C_0 \\ r = \lambda \cdot \lg C/C_0. \end{cases} \quad (2)$$

При розв'язанні системи рівнянь (2) для визначення концентрацій забруднюючих речовин, що перевищують значення $\text{ГДК}_{\text{сд}}$, вираз матиме наступний вигляд:

$$r = (0,5 - 1 \cdot 10^{-6}) / [\lg(\text{ЛК}_{50}/\text{ГДК}_{\text{сд}})] \cdot \lg(C/\text{ГДК}_{\text{сд}}) + 1 \cdot 10^{-6}. \quad (3)$$

Далі проводимо розрахунки значення величини річного ризику для кожного фактора r_i , а потім обчислюємо величину інтегрального ризику:

$$R = 1 - \prod_{i=1}^n (1 - r_i), \quad (4)$$

Для урахування імовірності перебування працюючого у зоні дії i -го небезпечного фактору можна визначати імовірність наявності i -го небезпечного фактору в робочій зоні за наступною формулою:

$$P_{v_i} = P_i^v \cdot P_i^p, \quad (5)$$

де P_i^v – імовірність дії i -го небезпечного фактору;

P_i^p – імовірність перебування працюючого у зоні дії i -го небезпечного фактору.

Визначаємо імовірність дії i -го небезпечного фактору та імовірність перебування працюючого у зоні його дії за наступними формулами:

$$P_i^v = t_i^v / T_{CM} \quad \text{і} \quad P_i^p = t_i^p / T_{CM}, \quad (6)$$

де t_i^v – час дії i -го небезпечного фактору;

t_i^p – час перебування працюючого у зоні дії i -го небезпечного фактору;

T_{CM} – тривалість зміни.

Водночас, коли є одночасна наявність 2, 3, ... n шкідливих факторів, імовірність їхньої дії можна визначити наступним чином:

$$\begin{aligned} P_v(2) &= P_{v_2} + P_{v_1} - P_{v_2} \cdot P_{v_1} \\ P_v(3) &= P_{v_3} + P_{v_2} - P_{v_3} \cdot P_{v_2} \quad . \\ P_v(n) &= P_{v_n} + P_{v_{n-1}} - P_{v_n} \cdot P_{v_{n-1}} \end{aligned} \quad (7)$$

У випадку, коли відома імовірність дії шкідливих факторів на працюючих, подальше визначення шкідливості виробничого процесу в цілому відбуватиметься таким чином:

$$P_{mn}^0 = \frac{N_1 P_0(1) + N_2 P_0(2) + \dots + N_n P_0(n)}{N}, \quad (8)$$

де $N_1, N_2, \dots, N_n$ – кількість працюючих, які підпадають під дію 1, 2, 3, ... n шкідливих факторів;

$P_0(1), P_0(2), \dots, P_0(n)$ – імовірність дії на працюючих 1, 2, 3, ... n шкідливих факторів;

N – загальна чисельність працюючих.

Наступним етапом буде визначення імовірність дії на працюючих j -го небезпечного фактору за формулою:

$$P_{b_j} = P_j^b \cdot P_j^p \cdot P_j^{nc}, \quad (9)$$

де P_j^b – імовірність наявності у робочій зоні j -го небезпечного фактору (речовини);

P_j^p – імовірність перебування людини у зоні дії j -го небезпечного фактору (речовини);

P_j^{nc} – уражаюча здатність j -го небезпечного фактору (речовини).

Отже, підставивши у формулу (9) вирази для P_j^b, P_j^p і P_j^{nc} , формула отримає наступний вигляд:

$$P_{b_j} = \frac{t_j^b \cdot t_j^p \cdot d_j}{T_{CM}^2 \cdot D_j}. \quad (10)$$

Для визначення загальної імовірності шкідливої дії m факторів використовуємо формулу:

$$P_b(m) = 1 - \prod_{j=1}^m (1 - P_{b_j}). \quad (11)$$

Результати і обговорення. Отримані залежності при застосуванні для атестації робочих місць значно полегшать оцінку факторів виробничого середовища і трудового процесу. Аналіз карт умов праці за результатами

атестації робочих місць кранового цеху АФ-1 виробничого підрозділу «Локомотивне депо Основа» був проведений на основі алгоритму перетворення параметрів середовища у показник виробничого ризику (табл. 1):

Таблиця 1

Результати розрахунку оцінки параметрів робочої зони кранового цеху АФ-1

№ Робочого місця	Робоче місце, професія, цех (дільниця, відділ)	Клас умов праці	Фактори виробничого середовища і трудового процесу	Нормативне значення (ГДК), (ГДР)	Фактичне значення	Потенційний ризик, r_i	Інтегральний ризик, R_{int}
1	2		3	4	5	6	7
11	Електрозварник (зайнятий різанням та ручним зварюванням)	3.2	ШХР, марганець	0,2	0,24	0,009003	0,7749 52
			ШХР, оксид заліза	6	6,7	0,008205	
			ІЧ випромінювання, Вт/м ²	140	358	0,156705	
			Робоча поза	10	38	0,728481	
12	Електрозварник ручного зварювання	3.2	ШХР, марганець	0,2	0,26	0,012955	0,6124 67
			ШХР, оксид заліза	6	7	0,011461	
			ІЧ	140	388	0,170137	

			випромінювання, Вт/м ²				
			Робоча поза	10	26	0,521402	
13	Електрозварник (зайнятий різанням та ручним зварюванням)	3.2	ШХР, марганець	0,2	0,25	0,011019	0,7236 31
			ШХР, оксид заліза	6	7	0,011461	
			ГЧ випромінювання, Вт/м ²	140	342	0,149074	
			Робоча поза	10	34	0,667787	
16	Машиніст крана	3.2	Шум, дБА	80	83	0,000609	0,000609
33	Слюсар з ремонту рухомого складу (випробування дизелів)	3.1	Шум, дБА	80	90	0,001945	0,001945

Проведена оцінка умов праці у підсумку свідчить про те, що робочі місця № 11, № 12, № 13 відносяться до 3.2 класу відповідно до [6], але згідно з розрахунками показники інтегрального ризику відповідно до [7] є надмірними. Показник інтегрального ризику робочого місця № 16 за розрахунками є гранично – допустимими ($\approx 10^{-4}$) згідно [7], але відноситься до 3.2 класу відповідно до [6]. За результатами розрахунків показник інтегрального ризику для робочого місця № 33 дорівнює $\approx 10^{-3}$, але умови праці відповідно до [6]

визначені такі, що відповідають 3.1 класу. Маємо доведену суб'єктивність [6] щодо оцінки фактичних умов та характеру праці за показниками шкідливості та небезпечності факторів виробничого середовища.

Висновки. Запропоноване методичне забезпечення для визначення рівня потенційної небезпеки у робочій зоні працівників залізничного транспорту враховує сумісну дію шкідливих факторів різних класів на основі інтегрального показнику. Такий підхід до оцінки умов праці вирішує питання щодо вдосконалення системи медико-гігієнічного моніторингу. Впровадження інтегрального показника шкоди дозволить провести об'єктивну оцінку кількісної оцінки збитку здоров'ю людей, що наноситься шкідливими і небезпечними чинниками виробничого середовища.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. ILO Introductory Report: Decent Work - Safe Work. Geneva, International Labor Office, 2006. 56 p.
2. Linn H.I., Amendola A.A. Occupational Safety Research: Overview. *Encyclopedia of Occupational Safety and Health. International Labor Organization.* Geneva, 2005. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---safework/documents/publication/wcms_116863.pdf (last access: 7.08.2020).
3. ISO 45001 Системи менеджменту охорони здоров'я і безпеки праці. Вимоги з застосування. URL: <https://www.iso.org/standard/63787.html> (дата звернення 5.08.2020).
4. Гогунский, В.Д., Руденко С.В., Урядникова И.В. Теория и практика оценки риска здоровью от воздействия факторов внешней среды. *Безпека життя і діяльності людини – освіта, наука, практика* : зб. наук. пр. X міжнар. наук.-метод. конф. Київ : Центр учбової літератури, 2011. С. 170—175.
5. Басиль Е.Е., Изотов С.А., Гогунский В.Д. Риск сокращения продолжительности жизни: рабочая зона. *Труды Одесского политехнического университета.* 1997. Вып. 2. С.133—135.

6. Про затвердження Державних санітарних норм та правил «Гігієнічна класифікація праці за показниками шкідливості та небезпечності факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу» / Наказ МОЗ України № 248 від 08 квіт. 2014 р. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0472-14> (дата звернення 23.08.2020).
7. ISO 31000 Risk management. Principles and guidelines. URL: <https://risk-engineering.org/ISO-31000-risk-management/> (last access: 23.08.2020).